

TADIMLIK

ROSA LUXEMBURG

TOPLUMSAL REFORM YA DA DEVRİM

KİTLE GREVİ, PARTİ VE SENDİKALAR

TEORİ VE PRATİK

Makalelerin alındığı kaynak:
<https://www.marxists.org/archive/luxemburg>
© Dipnot Yayınları, 2021

ISBN: 978-605-2318-79-9
Dipnot Yayınları: 347
Sertifika No: 48147
1. Baskı, 2021/Ankara

Editör: İbrahim Yıldız
Çeviri: Tunç Tayanç
Düzeltili: Ümit Özger
Kapak Tasarımı: Duyosal Tuncer

Baskı Öncesi Hazırlık: Dipnot Bas. Yay. Ltd. Şti.
Baskı: Sözkeseen Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş. (Sertifika No: 46586)
İvedik O.S.B 1518. Sok Mat-Sit İş Merkezi No:2/40
Yenimahalle/ANKARA

Dipnot Yayınları
Selanik Cad. No. 82/24 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 419 29 32
e-posta: dipnotkitabevi@yahoo.com
www.dipnotkitap.com

Rosa Luxemburg

Toplumsal Reform ya da Devrim

Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar

Teori ve Pratik

İngilizceden çeviren

Tunç Tayanç

* dipnot yayınları

Rosa Luxemburg: 1871 yılının 5 Mart'ında Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Polonya'da doğdu. Genç yaşta sosyalizmle tanıştı ve dönemin sol gruplarında yer aldı. Daha 18 yaşındayken içinde bulunduğu gruplar ve politik görüşü yüzünden İsviçre'ye kaçmak zorunda kaldı. 1889'da Zürih Üniversitesi'ne kaydoldu. Burada felsefe, tarih, politika, ekonomi ve matematik öğrenimi gördü, hayatında büyük etki bırakacak isimlerle tanıştı.

1898 yılında Gustav Lübeck ile evlenerek Berlin'e taşındı, Alman vatandaşlığını kazandı. SPD'nin (Alman Sosyal Demokrat Parti) aktif bir üyesi oldu. 1900 yılına gelindiğinde Luxemburg'un fikirleri tüm Avrupa'nın sosyalist çevrelerinde büyük yankı uyandırmakta, yazdığı makaleler ilgi görmekteydi. Özellikle Eduard Bernstein'ın düşüncelerine getirdiği eleştirilerle öne çıkıyordu. Alman militarizminin yükselen değeri olması Luxemburg'u ziyadesiyle rahatsız ediyordu, bu konuda partiyle de ters düşmüştü. 1904 ile 1906 yılları arasında siyasi faaliyetleri ve görüşleri nedeniyle üç kez hapse girdi. Aldığı hapis cezaları onu yıldırmadı, faaliyetlerine devam etti.

Savaşın başlamasıyla esen milliyetçi rüzgar SPD'nin de milliyetçi eğilime yönelmesine neden oldu, bu durum Luxemburg'un fikirleri ile tamamen tezatlık oluştuyordu; bu sebeple partiyle olan tüm ilişkisini kesti. 5 Ağustos 1914'de Karl Liebknecht ile beraber Internationale grubunu kurdu. 1 Ocak 1916'da grubun adı Spartaküs Birliği oldu. Grubun devlete karşı tutumu yüzünden 28 Haziran 1916'da Luxemburg hapis cezasına çarptırıldı. Hapiste geçirdiği yıllarda birçok makale kaleme aldı. 1918 Kasım'ında haptisten çıktı. Faaliyetlerine devam etti ve Liebknecht ile birlikte Alman Komünist Parti'sini kurdu. 15 Ocak 1919'da Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve Wilhelm Pieck, Freikorps tarafından tutuklandılar; Pieck kaçmayı başarırken, Luxemburg ile Liebknecht yedikleri darbelerle bilinçlerini kaybettiler. Aynı gün, Luxemburg ölene kadar dövüldü ve cesedi nehre atıldı, Liebknecht ise başından yediği kurşunlarla hayatını kaybetti.

Rosa Luxemburg, Birinci Dünya Savaşı ertesi Almanya'yı sarsan devrimci ayaklanmanın önde gelen figürlerinden biri oldu. Polonya sosyal demokrasisindeki ulusalcı eğilimlere, Almanya sosyal demokrasisi içindeki sosyal reformizme karşı tavizsiz mücadelesiyle öne çıktı. Birinci Dünya Savaşı'ndaki II. Enternasyonal ihanetine ve "vatan savunması" yalanlarına karşı işçi sınıfını emperyalist savaş aleyhine örgütlemeye çalıştı. Bolşevik devrimini büyük bir coşkuyla karşıladı; parti-kitle ilişkisi, sosyalist demokrasi gibi konularda Bolşevikleri eleştirdi. Ardında yüzlerce makale, onlarca kitap ve broşür, iktisat teorisinden ulusların kendi kaderini tayin hakkı konusuna kadar pek çok önemli teorik/politik tartışma ve zaman zaman karşıtlarını çileden çıkartan sert polemikler bıraktı.

İçindekiler

SUNUŞ / Peter Hudis – Kevin B. Anderson	7
TOPLUMSAL REFORM YA DA DEVRİM.....	49
Önsöz.....	51
Opportunizist Yöntem	55
Kapitalizmin Uyumu.....	60
Revizyonizmin Pratik Sonuçları ve Genel Niteliği	68
İktisadi Gelişme ve Sosyalizm.....	77
Sendikalar, Kooperatifler ve Siyasal Demokrasi	88
Siyasal İktidarın Ele Geçirilmesi.....	94
Çöküş.....	100
Teoride ve Pratikte Opportünizm	106
KİTLE GREVİ, PARTİ VE SENDİKALAR.....	113
I. Rus Devrimi, Anarşizm ve Genel Grev	114
II. Kitle Grevi: Yapay Değil Tarihsel Bir Sonuç.....	118
III. Rusya’da Genel Grev Hareketinin Gelişmesi	126
IV. Siyasal ve Ekonomik Mücadelenin Birbiriyle Etkileşimi.....	154

V. Rusya'daki İşçi Sınıfı Hareketinin Almanya'ya Öğrettikleri.....	167
VI. Zafer İçin Örgütlü-Örgütsüz Tüm İşçilerin İşbirliği Yapması Şarttır	176
VII. Devrimde Kitle Grevinin Rolü.....	183
VIII. Sendikalar ile Sosyal Demokrasinin Birlikte Hareket Etme Zorunluluğu.....	193
RUS SOSYAL DEMOKRAT İŞÇİ PARTİSİ'NİN BEŞİNCİ KONGRESİ'NDE KONUŞMA.....	213
TEORİ VE PRATİK	225

SUNUŞ

Peter Hudis – Kevin B. Anderson*

12 Ocak 2003'de, Berlin'in varoşu Friedrichsfelde'de, Rosa Luxemburg ile Karl Liebknecht'in yaşamlarını ve miraslarını anmak üzere düzenlenen gösteriye 100.000 kişi katıldı. Seksen dört yıl önce proto-faşist güçler tarafından öldürülen bu insanları anmak üzere bu kadar kişinin bir araya gelmiş olması şaşırtıcı gelebilir. Ancak böyle bir katılım hiç de beklenmeyen bir şey değildi; çünkü ABD'nin Irak'a müdahalesinin her an beklenmekte olduğu, askeri müdahalenin bu yeni evresine karşı muhalefetin bütün dünyada yükselmekte olduğu bir zaman dilimiydi. Rosa ile Liebknecht de, Avrupa tarihinin en önemli antimilitarist figürleri arasındaydılar; bu kadar insanın emperyalist savaşa ve terörizme meydan okumalarının ortasında onları bir öncü olarak görmeleri bu devrimcilerden kalan mirasın kanıtıydı.

---

* *The Rosa Luxemburg Reader*, Monthly Review Press, 2004 [Türkçesi *Rosa Luxemburg Kitabı*, Çev: Tunç Tayanç, Dipnot Yayınları, 2013].

Ancak Rosa Luxemburg'un (1871-1919) mirası antimilitarist katkısının çok ötesindeydi. Yaşamı ve eseri, sermayenin küreselleşmesine karşı özgürleştirici bir seçenek arayışını seslendirmektedir. Rosa kendi kuşağındaki Marksistlerin hepsinden çok, sermayenin kendini sürekli genişletmesini, özellikle de teknolojik açıdan gelişmemiş dünya üzerindeki yıkıcı etkisini kuramlaştırmıştır. Sermayenin, kapitalist olmayan ortamları yıkmaya yönelik girişimlerine yönelttiği eleştirileri ve emperyalist yayılmacılığa ateşli karşı çıkışı, küresel sermayeye karşı çıkan yeni kuşak eylemciler ile düşünürlerin ortaya çıkışıyla yeniden önem kazanmıştır. Aynı zamanda, reformcu uzlaşya, bürokratik entrikalara ve seçkin örgütlenme yöntemlerine şiddetli karşı çıkışı da, baskıcı ve hiyerarşik oluşumları önleyen, radikal hareketleri ve geride kalan yüzlerce yılda sosyalist toplumlar yaratma çabalarını tanımlayan antikapitalist bir seçenek arayışını seslendirmiştir. İktidar alındıktan sonra devrimci demokrasiye duyulan gereksinme konusundaki ısrarı, zamanımızın yanıtız kalan başlıca sorunlarının bir bölümüne değinmektedir: Kapitalizmin alternatifi var mıdır? Bürokratik şiddet ve totalitarizmi yeniden üretmeden küresel sermayenin kendi kendini genişletmeye yönelik atılımını durdurmak olası mıdır? Küreselleşen sermaye ve terörizmin belirleyici olduğu bir çağda insanlık özgür olabilir mi? Nihayet, büyük ölçüde erkek egemen bir nitelik taşıyan sosyalist hareket içinde bir kadın önder ve kuramcı olması toplumsal cinsiyet ile devrim üzerinde bazı yeni düşünceleri özendirmiş midir?

[...]

I

Rosa Luxemburg, sosyalist harekete katılan en özgün karakterlerden biridir. 5 Mart 1871’de, Polonya’nın Rusya’nın işgali altındaki topraklarında bulunan Zamosc’da Yahudi bir ailede dünyaya geldi; ergenlik çağlarında devrimci harekete katıldı, Polonyalı Marksistlerin ilk örgütlenmelerinden biri olan Proletarya içinde etkin oldu. 1889’da, hükümet güçleri grubu dağıttıklarında Polonya dışına kaçtı. 1889’dan 1897’ye kadar Zürih Üniversitesi’ne devam etti; Polonya’nın Sınai Gelişmesi başlıklı doktora tezini orada yazdı. 1890’lı yılların başlarında ve ortasında, İsviçre ile Fransa’da sürgünde bulunan Polonya devrimci çevrelerindeki etkinlikleri, sonradan ünleneceği siyasal bağımsızlık ve kuramsal iddiacılık niteliklerini gözler önüne serdi. 1893’te, Frederick Engels ve Rus Marksizminin kurucusu Georgi Plekhanov gibi parlak kişilerle karşılaştığı, Zürih’te toplanan İkinci Enternasyonal’ın Üçüncü Kongresi’ne katıldı. Polonya’nın kendi kaderini tayinine ilişkin tezlerin milliyetçi niteliğine karşı çıktı, onun yerine “kati” proletarya enternasyonalizmini savundu –bu onu, Marx’ın Polonya üzerine yazdıklarının yanı sıra zamanının önde gelen sosyalist figürlerine de doğrudan karşı çıkan bir konuma yerleştirdi.

Rosa Luxemburg’un, sonraki on yedi yıl boyunca hem yoldaşı hem de sevgilisi olacak, yaşamının sonuna kadar da yakın bir meslektaşısı olarak kalacak olan Polonyalı devrimci Leo Jogiches (1867-1919) ile tanışması da 1890’da Zürih’te gerçekleşti. Sosyalist harekete 1885’te Vilna’da katılan Jogiches, Polonya’da, Rusya’da, sonra da Almanya’da devrimci hareketlerin çarpıcı bir stratejisti ve örgütleyicisiydi. Yazdığı makalelere ve denemelere yapıcı eleştirilerde bulunmaktan yeraltındaki devrimci örgütlenme çalışmalarının perde arkasında yorulmak bilmeden düşün-

celerini yaymaya kadar birçok cephede Rosa Luxemburg ile çok yakın çalışmalar yaptı. Rosa konusunda uzman Felix Tych'in değindiği üzere, kendi adını kullanarak çok az yazmış olduğundan Jogiches'in katkılarına gereken önem verilmemiştir.¹ Ancak o da özgün biriydi. Luxemburg'un yakın arkadaşı, sosyalist feminist Clara Zetkin bir keresinde, Jogiches'in "önemli bir kadın şahsiyete hoşgörüyü bakabilen az sayıdaki erkekten biri" olduğunu (o zamanlar çok ender görülen bir durumdu bu) söylemişti.² Rosa ile Jogiches arasındaki tutkulu ve fırtınalı ilişki, hem birlikte oldukları dönemde, hem de sonrasında, bir kadın, düşünür ve devrimci olarak Rosa'ya esin kaynağı olmuştu. Bir zamanlar şöyle demişti: "Bir kadının karakterinin aşk başladığında değil, ama sona erdiğinde kendini gösterdiği düşüncesini benim siyorum."³

Rosa'nın bağımsız karakteri, 1898'de Almanya'ya geçmesi ve o tarihlerde dünyanın en büyük sosyalist örgütlenmesi olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde (SPD) etkin olması üzerine ortaya çıkmıştı. Polonyalı-Musevi bir kadın olarak, onu "konuğumuz olan ve düzenimizi bozan"⁴ biri olarak nitelendiren Parti'nin birçok önderinin alınganlıkları ve muhalefetiyle yüz

---

¹ Bkz. Luxemburg, *Briefe an Leon Jogiches'e* (Frankfurt, Europäische Verlagsanstalt, 1971) Tych'in yazdığı giriş.

² Aktaran Paul Frölich, *Rosa Luxemburg: Her Life and Work* (New York, Monthly Review Press, 1972), s. 14.

³ Mathilde Jacob'a yazılan 9 Nisan 1915 tarihli mektup, *The Letters of Rosa Luxemburg*, ed. Stephen Eric Bronner (Boulder, Westview Press, 1978) içinde s. 163.

⁴ Nitelemeyi Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin ana yayın organı olan *Vorwärts*'in yayın yönetmenlerinden Richard Fischer kullanmıştır. Bkz. *Protokoll über die Verhandlungen des Parteitagés der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands, September 22-28, 1901* (Berlin, SPD, 1901), s. 191.

yüze kalmıştı. Bu tür engellere kulak asmayarak o günün en önemli tartışmalarından birine, Eduard Bernstein'ın Marksizmi "revize" etme çabalarına doğrudan katılmıştı.

O sıralarda Bernstein, Marksizmin önde gelenlerindendi; Engels onu, kendinin yazınsal uygulayıcısı olarak göstermişti. Bu nedenle de Bernstein'ın 1896-1898'de yazdığı bir dizi makalede Marx'ın eserlerindeki temel tezlerin eskimiş olduğunu ileri sürmesi tam bir şaşkınlık yarattı. Bernstein, Marx'ın kapitalizmin yıkılmasının ve çökmesinin kaçınılmaz olduğuna ilişkin öngörüsünün doğrulanmadığını, ekonomik bunalımların sıklığındaki azalmanın deneylerle kanıtlandığını iddia etti. Kredi düzeni, tröstler ve tekellerin oluşmasının kapitalist piyasalardaki "anarşi"nin üstesinden gelindiğini gösterdiğini ve kapitalizmin kendi "toplumsallaşmış" üretimine doğru yöneldiğini savunuyordu. Ayrıca, sendikaların daha yüksek ücret elde edebilme yeteneklerinin de giderek kar oranlarını baskılayarak, bir toplumsal devrime gerek kalmadan kapitalist sömürüyü sona erdirecek noktaya gelebileceğini ileri sürmüştü. Görüşlerini, ekonomik olduğu kadar siyasal düşüncelere de dayandırıyordu. SPD'nin milyonlarca üyesi ve destekleyeni olan bir kitle partisi olması Sosyal Demokrasi'nin artan gücünün, kapitalist düzenin yasal ve parlamenter yollardan reform yapabildiğini gösterdiğini savunmuştu. "Benim için hareket her şey, amaç ise hiçbir şeydir" diye noktayı koyuyordu.

Rosa'nın, *Toplumsal Reform ya da Devrim*'de (1899) Bernstein'a verdiği yanıt, kapitalizmin görünürdeki istikrarının ortaya çıkardığı hayale verilen en yaratıcı yanıtlardan biri olageldi. Kapitalizm koşullarında yasal ya da siyasal eşitliğin sağlanmış olmasının, değer üretimine, sınıfsal sömürüye ve ücretli emeğe dayanan bir düzenin barındırdığı toplumsal karşıtıkları çözmediğini ve çözemeyeceğini savunuyordu. Reformu, dev-

rimin karşısına yerleştirmemişti. Yasal yollardan demokratik hakların genişletilmesini destekliyordu. Ancak, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde gerçek bir demokrasiye ulaşmanın olanaksız olduğunu ileri sürmüştü. Sonradan söylediği üzere, “Sosyal Demokrasi, her zaman, ‘biçimsel demokrasinin değil, tam demokrasinin’ gerçekleştirilmesine çalışmıştır; ama ‘gerçek ve etkin demokrasi’ ancak ekonomik ve toplumsal eşitlik sağlandığında, yani sosyalist bir ekonomi düzeni gerçekleştirildiğinde olasıdır... Öte yandan, bir burjuva ulus devletindeki ‘demokrasi’, son tahlilde az ya da çok saçmalaktır.”⁵

Rosa Luxemburg, Bernstein’ın ekonomik savlarının da temelsiz olduğunu, çünkü kapitalizmi bir bütün olarak kavramak yerine topluma, bireysel kapitalist ya da sermayenin tekil birimlerinin bakış açısıyla baktığını söylüyordu. Örneğin, kredi düzeni, tekil firmaların, piyasadaki rekabetin “anarşik” özelliklerinden bazılarının üstesinden gelmesini kolaylaştırabilir; ancak kredi düzeni, üretken mekanizmanın genişlemesine yardımcı olarak, sermaye sahipleri ile çalışanlar arasındaki güç ve ayrıcalık dengesini daha bozar. Rosa, kapitalizm içinde “toplumsallaşmış üretim”in sermayeyi içsel çelişkilerinden kurtarmadığını, sadece daha yüksek bir düzeye çıkardığını ileri sürüyordu. Ayrıca, kapitalizmde ulaşılan “toplumsallaşmış” üretimin sürdürülebilir olmadığını da savunuyordu. Rosa şöyle diyordu: “[Kapitalist] örgütlenme yoluyla zaten iyice ‘toplumsallaşmış’ olan sermaye, yeniden özel sermaye biçimine döne-

---

⁵ “Perspectives and Projects”, *Die Internationale*, no. 1, Nisan 1915 içinde. Bu sözler, Luxemburg’un Bernstein’a yönelik ilk eleştirilerini (biraz gecikerek olsa da) savunan Kautsky’ye yönelmiş olması, o zaman çoğu kişinin sandığı gibi, Kautsky’nin Bernstein’ın görüşlerine topluca karşı çıkmadığını göstermektedir.

cektir.”⁶ Bernstein, bütün olarak kapitalizmin özü yerine sermayenin belirli birimleri ya da yönleri üzerinde odaklanarak, sermayenin kendi devrim yarasındaki geçici değişiklikleri ve çeşitlilikleri göz ardı ettiği “kaba deneycilik”e düşmekteydi. Rosa’ya göre istikrardan çok uzak olan, kapitalist ilişkilerin uluslararası siyaset düzeyindeki sonuçlarından biri de savaş tehlikesinin giderek artmasıydı; çünkü gelişmiş kapitalist ülkelerde “devletler, tam da kapitalist gelişmenin eşit düzeyde olmasının bir sonucu olarak savaşa itilirler” diyordu.⁷

Reform ya da Devrim, İkinci Enternasyonal içindeki reformcu eğilimlere karşı mücadelede Rosa’ya önde gelen bir kişilik olarak çabucak saygınlık kazandırdı. Ancak bu [saygınlık], özellikle Dreyfus Davası’ndaki tutumunun da gösterdiği üzere, mevcut toplum yapısında demokratik hakları savunmanın önemini göz ardı etmesine neden olmadı. Luxemburg, 1899’dan başlayarak Yahudi Birliği’nin* yayını *Der Yiddische Arbeiter*’e katkıda bulunmuşsa da, Yahudileri ilgilendiren konulara ilişkin pek seyrek olarak yorum yaptı. Gene de Yüzbaşı Eduard Dreyfus’u Fransız sağının Yahudi düşmanı saldırılarından korumaya yönelik kampanyaya tam destek vermişti. Dreyfus olayının “proletarya ile bir ilişkisi olmadığı” gerekçesiyle tartışmaya katılmayı reddeden Jules Guesde gibi çok sayıda Fransız Marksistinin tersine Rosa, Dreyfus’u hararetle savunan Fransız sosyalisti Jean Jaurès’yi desteklemiştir. Ancak, Dreyfus olayında birlikte çalışabilmelerinin sosyalistler ile liberaller arasındaki siyasal farklılıkları azalttığı konusunda Jaurès ile görüş ayrılığına düşmüştü. Rosa, Jaurès’in tersine, Fransız

---

⁶ Bkz. bu kitapta “Toplumsal Reform ya da Devrim”.

⁷ Bkz. Luxemburg, *Selected Political Writings*, ed. Dick Howard (New York, Monthly Review Press, 1971), s. 81.

sosyalist önder Alexandre Millerand'ın Temmuz 1900'de, René Waldeck-Rousseau Hükümeti'nde Çalışma Bakanı olarak yer almasına şiddetle karşı çıkmıştı çünkü aynı hükümette, Paris Komünü kasabı General Gaston de Gallifet de Savunma Bakanlığı'nı üstlenmişti.

İkinci Enternasyonal'ın 1904'deki Amsterdam Kongresi'nde, sosyalistlerin burjuva hükümetlerine her ne şekilde olursa olsun katılmaları kınanmıştı. Rosa'nın, revizyonizme karşı savaşı kazandığını düşünmesinde haklılık payı vardı. Aslında gerçek daha karmaşıktı. Bernstein, revizyonist görüşlerinin SPD'nin fiili uygulamalarına uygun olduğunu ileri sürerken de yanılmış değildi. SPD'nin reformist yaklaşımı, emperyalizme karşı tavır almadaki gönülsüzlüğünde ve giderek daha çok parlamentarizme bağlanmasında görülmekteydi. Ancak SPD'nin mevcut toplumsal yapı ile uzlaşması, August Bebel ve Karl Kautsky gibi SPD önderlerinin "revizyonizm"i, uygulamada hayata geçiriyor olmaları, kuramsal olarak revizyonizm eleştirilerine devam ettikleri için gizlenebilir olmuştu. Bu ikilik, bir kitle partisi olarak SPD'nin yapısal konumundan kaynaklanmaktaydı. SPD önderlerinin en çok önem verdikleri şey örgütlenmeydi. Partinin sürekli büyümesi, sosyalist bir toplum yaratmanın koşulu ve kapitalist düzeni zayıf düşürmenin bir yolu olarak görülüyordu. Rosa üzerine en kapsamlı yaşamöyküsünün yazarı olan J. P. Nettl'in dediği gibi, "Partinin tek amacı büyümek"ti.⁸ Genel görünüm, zorunlu olarak aynı olmayan iki şeyi birleştirme eğilimiydi: SPD'nin üye sayısının

---

* Enternasyonal Yahudi İşçi Birliği (International Jewish Labor Bund) merkezi New York'ta olan sosyalist bir örgüttür (ç.n.).

⁸ J. P. Nettl, *Rosa Luxemburg* (Londra, Oxford University Press, 1966), s. 246.

artması ve sistemli çöküşün yakınlığı. Bunun sonucu, SPD'nin reformist politikalarının, uzun dönemde, işçi sınıfının kimi kesimlerinin düzenle bütünleşmelerine yardımcı olması oldu. Rosa, SPD'nin yapısal konumundan kaynaklanan tehlikeleri küçümsemiş olabilir; çünkü tabandan gelen kitle baskısının, zaman içinde partiyi sola yöneltecek düzeltici bir güç olacağına inanmaktaydı. Rusya'da 1905 Devrimi patladığında gündemde olduğunu düşündüğü tam da buydu.

Rosa Luxemburg, Almanya'dayken de, (Jogiches ile birlikte) Polonya Krallığı Sosyal Demokrasisi (SDKP) ve onun ardılı Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrasisi'nin (SDKPiL) başında, Polonya ve Rusya'daki harekette çalışmayı sürdürdü.* Polonya örgütünü Rus Sosyal Demokrat Partisi'ne (RSDRP)* bağlamaya çalıştı ve Rusya'daki devrimci olaylarda etkin bir rol üstlendi. Rusya'da 1905'te devrimin aniden yükselmesi bunu daha da ivedi hale getirdi. Eylül 1905'te, Yena'daki SPD Kongresi'nde şunları söyledi: "Gün be gün gazetelerde devrimle ilgili haberleri okuyoruz, sevkiyatları okuyoruz; ancak bazılarımızın ne görmek için gözleri ne de duymak için kulakları var."⁹ Rosa,

---

* RSDRP (Rossiyskaya Sotsial-demokraticheskaya Rabochaya Partiya) Türkçeye yaygın olarak RSDİP olarak çevrilir. Ancak bu derlemede Amerikalı editörlerin kullandığı kısaltmaları (SPD ve KPD gibi) aynen kullanmayı tercih ettiğimiz için RSDRP olarak bırakıyoruz. Ne ki orijinal İngilizce derlemede farklı çevirmenlerin çevirdiği farklı makalelerde RSDLP (Russian Social Democratic Labour Party) kullanımı da mevcut. Onları da yine Amerikalı editörlerin tercihinine uyararak aynen bıraktık (Türkçe ed. notu).

* SDKP (Socjal-Demokracja Krolestwa Polskiego), Rosa Luxemburg'la birlikte Leo Jogiches, Adolf Warski, Julian Marchlewski ve Feliks Dzierzynski tarafından 1892-1893'te, milliyetçi Polonya Sosyalist Partisi'ne karşı kurulmuş, 1896'da Rus siyasi polisi tarafından çökertilmiştir. SDKPiL (Socjal-Demokracja Krolestwa Polskiego i Litwy) ise, SDKP çizgisini sür-

1908 Devrimi'nin özgün niteliğini —siyasal içerikli genel grevin kendiliğinden ortaya çıkışı— sadece Rusya için bir taktik olarak değil, Alman devriminin geleceği için mücadelenin de genel bir biçimi olarak görüyordu. Bu nedenle Aralık 1905'te, devrime katılmak üzere Varşova'ya gitti.

Rosa Luxemburg'un devrime katılması ve derslerini *Genel Grev, Parti ve Sendikalar*'da (1906) anlatmaya başlaması ile birlikte tartışmanın konularını tamamıyla "gelişmiş" ülkeler ile "geri" ülkeler arasındaki ilişkilere kaydırmıştı. Artık dünyanın en iyi örgütlenmiş sosyalist partisinin bulunduğu, sanayisi gelişmiş Almanya'nın, birleşik bir Marksist partinin (RSDRP - 1898) topu topu birkaç yıl önce kurulduğu Rusya'dan daha ileri olduğu düşünülmüyordu. Siyasi genel grevle birlikte, Rus işçilerinin Batı Avrupa'daki muadillerinden yeni bir devrimci perspektif açısından daha ilerde olduklarını gösterdiklerini savunuyordu. Ayrıca, artık örgütlenme de kendiliğindenliğin önünde değildir; hiçbir örgüt tarafından öngörülme, devrimin motoru olarak genel grevin kendiliğinden ortaya çıkmış olması "kitlelerin okul çocukları gibi yönlendirilemeyeceği"ni¹⁰ kanıtlamıştı. Rus işçilerinin denetlenemeyen radikalizmi de onu "devrimin her şey, geri

---

dürmek üzere 1900'de Stanislaw Trusiewicz ile Feliks Dzierzyński tarafından kurulmuştur. 1918'de Polonya Sosyalist Partisi – Sol (*Polska Partia Socjalistyczna – Lewica, – Młodzi*, ya da *PPS-L*) ile birleşerek Polonya Komünist Partisi (KPRP, *Komunistyczna Partia Polski*)'ni oluşturmuştur (ç.n.).

⁹ "Rede auf Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands von 17 bis 23 September 1905 in Jena", Luxemburg, *Gesammelte Werke*, Cilt 1/2 (Berlin, Dietz Verlag, 1974) içinde, s. 601.

¹⁰ Bkz. "Kitle Grevi, Parti ve Sendikalar".

kalan her şeyin ise laf-ı güzâf olduğu”na¹¹ ikna etmişti. V. I. Lenin ve Devrim’e katılan başkalarıyla da tartıştığı ve Finlandiya Kuokkala’da yazdığı Genel Grev broşüründe, devrimin derslerini evrenselleştirmişti.

Rosa Luxemburg ile Lenin birçok siyasal konuda, özellikle de Lenin’in ezilen ulusların kendi kaderlerini tayin etme hakkına verdiği desteğin bilindiği ulusal sorun konusunda farklı düşünyorlardı. Rosa ayrıca, Lenin’in çok önemseydiğini düşündüğü merkezîyetçi örgütlenme konusunda da farklı düşünüyordu. Gene de, 1905 Devrimi’ne ve uluslararası sonuçlarına ilişkin görüşleri büyük ölçüde örtüşüyordu. Rosa, Mayıs ve Haziran 1907’de RSDRP’nin Londra’daki Kongresine katıldı; liberal burjuvazinin kuyruğuna takıldıkları için Menşevikleri şiddetle eleştirdi, Bolşeviklerin genel yaklaşımlarına verdiği desteği yineledi. Daha da önemlisi, “Marx’ın öğretisinin ilkelerini, durgun bir parlamenter dönemde değil, fırtınalı devrimci bir dönemde yaşama geçirmenin zor ama onurlu görevini ilk üstlenenin Rus Sosyal Demokrasisi olduğu”nu söyleyerek 1905 Devrimi’nin derslerini doğrudan Marksizmin ışığında değerlendirmeye çalıştı.

Almanya’ya döndükten sonra, Rosa, dur durak bilmeden, 1905 Rus Devrimi’nin mayasını Alman işçi sınıfına katmaya çalıştı. Sık sık vurguladığı üzere, “Biçimsel yasaklar ya da disiplinle değil ama durumun elverişli olduğu yerde ve zamanda, proletaryanın en geniş yığınlarının katılımını sağlayan bir kitlesel eylemin olabildiğince geliştirilmesi yoluyla... Parlamenter budalalığın puslu havasından, orta sınıflarla kurulacak ittifaklardan ve

---

¹¹ Emanuel ve Mathilde Wurm’a yazdığı 18 Temmuz 1906 tarihli mektup, Bronner, *Letters* içinde s. 119.

küçük burjuva yerelciliğinden ancak bu yolla kurtulunabilirdi.”¹² Bu açılım onu Alman işçi sınıfı içindeki en popüler konuşmacılardan birisi yaparken, SPD önderliği ile de giderek artan bir çelişkiye düşmesine yol açtı.

1907 başlarında Clara Zetkin’e şöyle yazıyordu: “Rusya’dan döndüğümden bu yana kendimi burada yalıtılmış hissediyorum... Partinin bütününün kararsızlığını ve küçük işlerle uğraşmasını eskisine göre çok daha açık ve acı verici bir şekilde duyumsuyorum.”¹³ Şubat 1906’da, SPD gizlice, genel grev düşüncesine şiddetle karşı çıkan reformcu sendika önderlerine, sendikalarla ilgili her konuda özerklik tanımıştı. Bunun üzerine, 1907’de yapılan seçimlerde, SPD’nin Reichstag’daki sandalye sayısı 81’den 43’e düştü; parti bu duruma, sadece seçim politikasına odaklanmak uğruna, radikal isteklerini bir yana iterek cevap verdi. Rosa’nın tepkisi sertti: “Alman parti yaşamı kötü bir düşten, hatta düş bile görülemeyen ağır bir uykudan başka bir şey değildir.”¹⁴ Eleştirileri sadece revizyonistlere ya da onlara açıkça kol kanat gerenlere değildi; parti tartışmalarının başlarında yanında yer almış olan, “Marksizmin Papası” diye nitelendirilen Karl Kautsky’ye kadar uzanıyordu. 1908’de bir mektubunda şöyle yazıyordu: “Artık Kautsky’nin yazdığı hiçbir şeyi rahat okuyamıyorum... Ancak Marx’ın yazdıklarını okuyarak yapılacak bir

---

* Tiroidin az çalışmasından kaynaklanan fiziksel ve zihinsel gerilik durumu (ç.n.).

¹² Bkz. “Bie badische Budgetabstimmung”, *Bremer Bürgerzeitung*, 10 Ağustos 1910, Luxemburg, *Gesammelte Werke*, Band 2, s. 427-428 içinde.

¹³ Clara Zetkin’e mektup, 20 Mart 1902.

¹⁴ Konstantin Zetkin’e yazdığı 20 Mart 1907 tarihli mektup, Luxemburg, *Gesammelte Briefe*, Band 2 (Berlin: Dietz Verlag, 1982) içinde s. 282.

zihin banyosuyla temizlenebilecek... örümcek ağlarından oluşan bir dizi çirkeflik..."¹⁵

Kautsky ile kesin kopuş 1910'da gerçekleşti. Aynı yılın Mart ayında, partinin süreli yayını *Vorwärts*, Rosa'nın kitle greviyle ilgili bir makalesini, "şimdilik" editörlerin bu konunun tartışılmasına izin vermemeleri gerekçesiyle yayımlamayı reddetti. Bunun üzerine makaleyi, editörlüğünü Kautsky'nin yaptığı *Neue Zeit*'a gönderdi. Ancak o da, monarşinin yerini alacak demokratik bir cumhuriyet çağrısının "uygun olmadığını" gerekçe göstererek yayımlamayı reddetti. Kautsky de, herkes gibi, partinin parlamenter gücünü yeniden kazanması için radikal isteklerin susturulması gerektiğini düşünüyordu. Rosa buna Kautsky'yi açıkça oportünizmle suçlayarak karşılık verdi. Reformizmin, sadece SPD'nin revizyonist kanadına değil, en "ortodoks" sözcülerin birçoğunun düşüncesine de sindiğini ileri sürdü. Kautsky'nin teoride "ortalığı kasıp kavurmasına" rağmen, [pratikte] parlamentarizmin en alçak mirasını sahiplendiğini ileri sürdü.

Rosa Luxemburg'un "Teori ve Pratik" adlı denemesinde Kautsky'ye yönelttiği eleştiriler, birçok bakımdan "Reform ya da Devrim"de Bernstein'a yönelttiği eleştirilerden çok daha önemliydi. Bernstein, kuramı reformcu uygulamaların çizgisine çekerek açıkça Marksizmi revize etmeye çalışmaktaydı. Kautsky ise, partiyi reformcu bir yola çekse de, devrimci Marksizme bağlı olduğunu söylemeyi sürdürüyordu. Rosa, 1910'da Kautsky'ye yönelttiği eleştiride, 1914'de SPD'nin sonunda sosyalizme nasıl ihanet edeceğini öngördü. Ancak 1910'da, Kautsky'den uzaklaşmasının doğurduğu sonuçları çok az kişi anlayabildi. Çoğu bunun "kişisel" farklılıklardan kaynaklandığını düşündü. Rosa,

---

¹⁵ Konstantin Zetkin'e yazdığı 27 Haziran 1908 tarihli mektup, *Gesammelte Briefe*, Band 2 içinde s. 556-558.

özel konuşmalarında ondan söz ederken cinsiyetçi sözcükler kullanan SPD üst yönetiminin –ki hepsi erkekti- düşmanlığını kazanmıştı. Bebel, Kautsky'ye yazdığı 10 Ağustos 1910 tarihli mektubunda içini boşaltır: “Kadınlar tuhaftırlar. Taraf tutmaları, tutkuları ya da gururları bir yerde gündeme gelir de dikkate alınmazsa, en aydın geçinenleri bile çılgına döner ve mantıksızlık derecesinde düşman kesilirler. Sevgi ile nefret yan yanadır; sistemli bir mantık yoktur.”¹⁶ Kendisine bir feminist olarak saygınlık kazandıran, elden ele dolaşan *Kadın ve Sosyalizm* adlı elkitabının yazarı olan Bebel, burada hem Rosa'yı, hem de onunla ittifak yapan Zetkin'i kastetmektedir.

Rosa-Kautsky arasındaki tartışmaya Lenin bile uzak durmuştur.¹⁷ Ancak Rosa için Kautsky'nin sağa sapmasında temel bir sorun vardı: Kısa dönemli seçim kazanımları için, SPD'nin, emperyalist yayılmaya karşı etkin bir tavır almayı giderek reddetmekte oluşu. Bunu 1911 yazında, Kautsky ile onun SPD

---

¹⁶ Aktaran Raya Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg, Women's Liberation, and Marx's Philosophy of Revolution* (Urbana ve Chicago: University of Illinois Press, 1991), s. 27.

¹⁷ Leon Troçki'nin tepkisi de daha farklı değildi. 1911'de, Kautsky'ye, Luxemburg'un sert eleştirilerinin Rus karakterinden gelen “sabırsızlığı”ndan kaynaklandığını yazmış, Rusların hiçbirinin, hatta Bolşeviklerin bile onu desteklemedikleri konusunda güvence vermişti. (Aktaran Nettl, *Rosa Luxemburg*, s. 433.) Troçki, yıllar sonra, Stalin'in karalamalarına karşı Luxemburg'u savunurken, Kautsky'nin fırsatçılığını anlama konusunda onun Lenin'den de, kendinden de daha ilerde olduğunu açıklamıştır: “Lenin... 1914'e kadar Luxemburg'u desteklemedi... Lenin'e göre, onları eylemde daha yakından gözlemleyen ve Alman siyaset ortamının çok daha içinde olan Luxemburg'un gördüğünün tersine, Bebel ve Kautsky devrimci olarak tartışılmaz bir konumdaydılar.” Bkz. Troçki, “Hands off Rosa Luxemburg” (1932), *Rosa Luxemburg Speaks*, ed. Mary-Alice Waters (New York: Pathfinder, 1970) içinde s. 443.

önderliğinin, Almanya'nın Fas'taki emperyalist planlarına karşı çıkmakta başarısız olduklarında anlamıştı. Ona göre, korkaklıkları, yerleşik Marksizmin kapitalizm ile emperyalizmin ayrılmazlığını kavramadaki ve bu yeni olguya karşı etkin eyleme geçmedeki başarısızlıklarının bir sonucuydu.

II

Rosa Luxemburg, Marksist harekete katıldığı andan başlayarak ilkeli bir enternasyonalist olarak ünlendi. "Emperyalizm" kavramı daha türetilmeden önce, 1899'da, şunları yazmıştı:

1895 dolaylarında [dünya siyasetinde] temel bir değişiklik oldu: Japon savaşı Çin'in kapılarını açtı; sermayenin ve devletlerin çıkarlarının yönlendirdiği Avrupa siyaseti, burnunu Asya'ya soktu... O andan itibaren Avrupa'nın, Afrika'daki çelişkileri yeni bir ivme kazandı ve mücadeleye de yeni bir güçle patlak verdi (Fashoda, Delegoa, Madagaskar). Asya ile Afrika'nın parçalanmasının, Avrupa siyasetinin yayılabileceği alanın son sınırı olduğu açıktır. O zaman da, Doğu sorununda olduğu gibi bir başka baskı geldi; Avrupalı güçlerin, son bunalım siyasetin içine alınıcaya kadar kendilerine güvenmekten başka bir seçenekleri olmayacaktır.¹⁸

Rosa Luxemburg, sonraki yıllarda, genel olarak emperyalizme saldırmanın yanı sıra, Alman emperyalizminin bugünkü Namibya'daki Nama ve Herero halklarını yok etme girişimlerine de, "Avrupalıların sürek avlarının kurbanı olan Afrika'daki siyahilerden, acı çeken Yahudilere kadar herkesi kendime yakın buluyorum" diyerek¹⁹ etkin biçimde karşı çıktı.

¹⁸ 9 Ocak 1899 tarihli mektup.

¹⁹ 16 Ocak 1917 tarihli mektup.

1907'den başlayarak, Berlin'deki SPD'nin parti okulunda ders vermeye davet edildiğinde, emperyalizmin sonuçlarını kuramsal olarak çözümleyebileceği bir olanak ortaya çıktı. Ekonomi kuramı ve tarih üzerine verdiği derslerle bağlantılı olarak, ölümüyle yarıda kalan Siyasal İktisata Giriş başlıklı bir kitap üzerinde çalışmaya başladı. Rosa'nın yaşamöyküsü yazarı Paul Frölich, onun mektuplarına dayanarak şunları yazar:

Kitabın tamamının genel planını biliyoruz; şu bölümleri içerecekti:

1. Ekonomi Nedir?
2. Toplumsal Emek
3. Ekonomik-Tarihsel Perspektifler: İlkel Komünist Toplum
4. Ekonomik-Tarihsel Perspektifler: Feodal İktisadi Düzen
5. Ekonomik-Tarihsel Perspektifler: Ortaçağ Kenti ve Zanaat Loncası
6. Meta Üretimi
7. Ücretli Emek
8. Sermayenin Kârı
9. Bunalım
10. Kapitalist Gelişme Eğilimleri

1916 yazında ilk iki bölüm basıma hazırды; geri kalan bölümlerin tamamı da taslak olarak yazılmıştı. Ancak bu

bölümler arasından yalnızca 1, 3, 6, 7 ve 10. bölümler bulunabildi.²⁰

İngilizcede küçük bir bölümü yayımlanmış olan²¹ metin ancak 250 sayfa kadardı. Almanca ve Fransızca olarak yayımlanan, standart bir siyasal iktisata giriş niteliği taşımaktan uzak olan bu metnin neredeyse yarısı kapitalizmin başları ya da modern kapitalizm üzerine değil, kapitalizm öncesi toplumlardaki değişik topluluklarda görülen “ilkel komünizm” üzerinedir. Sadece antik Yunan ya da Alman kavimleri gibi Avrupa toplumlarının ilk zamanlarını değil, çöküş halinde olsalar da bazıları Rosa’nın yaşadığı zamanda hâlâ varlığını sürdürmekte olan Batı dışı toplumlarla ilgili kapsamlı bir çeşitlemeyi de içeriyordu: Rusya’dan mir (köy topluluğu), Hindistan’dan geleneksel köyler, Güney Orta Afrika’dan Lunda Krallığı*, Kuzey Afrika’dan Kabyle**, Avustralya aborijinleri, Amazon’un Boro-ro’ları*** ve İnka İmparatorluğu. Luxemburg’un çalışmasının bu bölümüyle ilgili birkaç değerlendirmeden birinde Michael Löwy şunları yazar: “Rosa Luxemburg, Rus tarihçi Maxim Kovalovski’nin çalışmasına dayanarak, Marx’ın da yakından ilgi duyduğu, gelişmenin belli bir düzeyinde toplumun genel biçimi olarak, Amerikan Kızılderilileri, İnkalar, Azteklerde olduğu gibi Kabyle, Afrika kabileleri ve Hindular’da* da kolaylıkla

---

²⁰ Fröhlich, *Rosa Luxemburg*, s. 148.

²¹ Bkz. “What is Economics?”, *Rosa Luxemburg Speaks* içinde s. 219-249.

* Lunda İmparatorluğu (yaklaşık 1665-1887) da denir –ki metinde öyle kullanılmıştır. Bugünkü Kongo Demokratik Cumhuriyeti’ni, Angola’nın kuzeydoğusunu ve Zambiya’nın kuzeybatısını kapsardı (ç.n.).

** Berberiler (ç.n.).

*** Güney Amerika’da, özellikle de Brezilya’da yaşayan etnik topluluk (ç.n.).

görülebilen tarımsal komünizmin evrenselliği konusunda ısrarcı olmuştur. Peru örneği ona özellikle önemli gelmiştir.²²

Rosa Luxemburg, kapitalizm öncesi toplum biçimlerinin çözülmesine yol açan dışsal etmenler kadar içsel etmenlerin de neler olduğunu anlamaya çalışmıştır. Bu toplum biçimlerinin “geriliği”ni vurgulamak yerine, “olağanüstü direnme güçlerini, istikrarlarını... esneklikleri ile uyum yeteneklerini” ortaya çıkarmıştır. “Üretim araçlarının komünist sahipliği” diye yazar, “katı biçimde örgütlenmiş bir ekonominin, en üretken toplumsal emek sürecinin temeli ve çağlar boyu süregelmesinin ve gelişmesinin en iyi güvencesi olmuştur.” Avrupa emperyalizmi, dünyada hâlâ kalabilmiş yerli komünal toplum yapılarını çökertmiştir:

Avrupa uygarlığının girişi, ilkel toplumsal ilişkiler için her anlamda bir felaket oldu. Avrupalı istilacılar, sadece boyun eğdirme ve ekonomik sömürü peşinde değillerdi; yerli halkın ayaklarının altından toprağı çekerek tüm üretim araçlarının peşine düşmüşlerdi. Avrupa kapitalizmi, böylece, ilkel toplumsal yapıyı temelinden yoksun bıraktı. Ortaya çıkan, her türlü baskı ve sömürüden daha beterdi: Tam bir anarşi ve özellikle bir Avrupa olgusu olan toplumsal varoluşun be-

---

²² Michael Löwy, “Le communisme primitif dans les écrits économiques de Rosa Luxemburg”, *Rosa Luxemburg aujourd'hui*, ed. Claudie Weill ve Gilbert Badia (Vincennes: Presses Universitaires de Vincennes, 1986) içinde s. 68. Löwy dışında *Siyasal İktisat Giriş* ile ilgili az sayıda tartışma — bkz. Fröhlich’in yazdığı yaşamöyküsü, Ernest Mandel’in Fransızca baskısına (*Introduction à l'économie politique*, Paris: Éditions Anthropos, 1970) yazdığı uzunca önsöz ve Luxemburg’un *Gesammelte Werke*, Cilt 5 (Berlin: Dietz Verlag, 1975) içinde yeniden yayımlandığı Doğu Alman baskısındaki giriş— Luxemburg’un kapitalizm öncesi toplum biçimleri üzerine yaptığı uzun değerlendirmeleri pek önemsememiştir.

lirsizliği. Kendi üretim araçlarından kopararak boyun eğdirilen halkları Avrupa kapitalizmi sadece emekçiler olarak görüyordu; bu amaca uygun düştüklerinde köleleştirildiler; işe yaramadıklarında da yok edildiler. Bu yöntemin İspanyol, İngiliz ve Fransız sömürgelerinde uygulanışına tanıklık ettik. Kapitalizm öncesinde, önceki tarihsel dönemlerin hepsine dayanmış olan ilkel toplumsal yapı teslim oldu. Son kalıntıları da yeryüzünden kazındı ve öğeleri —emek gücü ve üretim araçları— kapitalizm tarafından soğuruldu.²³

Onun zamanındaki Marksistlerin pek azı, Batı dışı toplumların Batı tarafından yok edilişi konusunda onun kadar ilgili ve bilgiliydi. Çözümlüşlerini içsel öğelere, örneğin artan toplumsal farklılaşmalarına, modern zamanlarda da Avrupa emperyalizminin dışsal etkisine bağladığı kapitalizm öncesi komünal yapılarla ilgili tartışmalarının ikinci yarısını burada, İngilizce olarak ilk kez yayımlıyoruz.

O tarihlerde, Rosa dâhil hiç kimse, kapitalizm öncesi komünal yapılar konusunda Marx'ın çalışmasının kapsamının farkında değildi. Şimdi ünlü olan "Kapitalizm Öncesi Ekonomik Yapılar" bölümünü de içeren *Grundrisse* 1939'a kadar yayımlanmamıştı. Marx'ın son on yılda (1872-1883) Rusya, Hindistan, Cava, Kuzey Afrika, Avustralya aborijinleri ve Amerika Kızılderilileri üzerine yazdığı yazılar, 1970'lere gelinceye kadar yayımlanmaya başlamamıştı ve birçoğu günümüzde de yayımlanmış değil.²⁴ Rosa parti okulunda verdiği dersler için araştırma

²³ Bkz. 2. Bölüm, "İlkel Komünizmin Çözülüştü".

²⁴ Marx'ın son on yılında, teknolojik açıdan az gelişmiş toplumlarla ilgili en önemli iki yazısı için bkz. çok dilli *Ethnological Notebooks of Karl Marx*, ed. Lawrence Krader (Assen: Van Gorcum, 1972); İngilizce konuşulan her yerde bulunacak olan baskısı Yale University Press tarafından

malzemesi ararken Marx'ın yayımlanmamış birçok yazısını da inceledi; ama konuyla ilgili olarak Marx'ın kaleme aldığı binlerce sayfayı o da bilmiyordu. Ancak Rus toplumbilimcisi Maxim Kovalevski'nin, İngiliz budunbilimci Henry Sumner Maine'in ve Amerikalı budunbilimci Lewis Henry Morgan'ın çalışmaları gibi, Marx'ın kullandığı kaynakların bazılarını o da kullanmıştır.

Rosa Luxemburg, dersleri için yaptığı araştırma çerçevesinde kapitalizm öncesi toplumlarla ilgili başka metinler de yazdı. Komünist Parti arşivinde bulunan bu ve benzeri birçok metin ancak Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra gün ışığına çıkabildi.

Rosa Luxemburg'un 1907'den 1914'e kadar tarih ve kuramla ilgili araştırmaları onun en önemli kuramsal yapıtını, *Sermaye Birikimi: Emperyalizmin Ekonomik Açıklamasına Bir Katkı* (1913),²⁵ ortaya çıkardı. Ona göre, Marx dâhil hiçbir Marksist, emperyalist genişlemenin içsel dinamiğini ve gerekliliğini yeterince açıklayamadı. Rosa, Sermaye Birikimi'nde kapitalizmin temel çelişkinin "üretici güçlerin sınırsız genişleme yeteneği" ile "toplumsal tüketimin sınırlı genişleme yeteneği" arasında olduğunu ileri sürdü. Kapitalist üretim artık değerinde

---

yayınlanacaktır; ed: David Norman) ve *Karl Marx über Formen vorkapitalistischer Produktion*, ed. Hans-Peter Harstick (Frankfurt: Campus Verlag, 1977). Her ne kadar Engels *The Ethnological Notebooks*'tan bazı parçaları *Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni*'nde (1884) kullanmışsa da, onun yaklaşımı ile Marx'ınki arasında önemli bir farklılık vardı. Marx'ın son yıllarındaki not defterlerinden daha da çoğu hala yayınlanmakta olan *Marx-Engels Gesamtausgabe*'nin IV/27. cildi olarak yayınlanacaktır. Bu ciltle ilgili bir değerlendirme için bkz. Kevin B. Anderson, "Marx's Late Writings on Non-Western and Pre-Capitalist Societies and Gender", *Rethinking Marxism*, 14:4 (2003), s. 84-96.

²⁵ *Sermaye Birikimi*'nin İngilizce baskılarında, en sonucusu dâhil (Londra: Routledge, 2003) alt başlık bulunmamaktadır.

edilmesine dayandığından, işçilerin artık ürünü “geri alma”ya yetecek değeri ücret olarak elde etmeleri olanaksızdır; aynı şey, sermaye birikimini artırmak için artık değerın gittikçe artan bölümünü üretim sürecine yatırmak zorunda olan kapitalistler için de geçerlidir. Ona göre, tek bir kapitalist toplumda, hem işçiler, hem de kapitalistler için artık değer kütlesini gerçekleştirmek olanaksızdır. Bu durumda, kapitalizm artık değeri nasıl gerçekleştirecek ve sürekli olarak sermaye birikimini nasıl sağlayacaktır? İddiası, artık değerın alıcılarının bir bölümünün kapitalist toplumun dışından, kapitalizm öncesi toplumlardan olacağıydı: “Belirleyici olan olgu, artık değerın ne kapitalistlere, ne işçilere satışla gerçekleşmeyeceği, ancak ve ancak üretim biçimi kapitalist olmayan toplumsal örgütlenmelere ya da tabakalara satıldığında gerçekleşebileceğidir.” Bu yaklaşımla, emperyalizm ile kapitalizm öncesi komünal yapıların yıkılmasının rastlantısal özellikler olmadığını, kapitalizmin özünden gelen organik [bir özellik] olduğunu göstermeye çalışmaktadır:

En başından itibaren kapitalist üretim biçimleri ve kuralları yerkürenin tamamını bir üretici güçler deposu yapmayı amaçlamaktaydı. Sömürü için üretim güçlerini ele geçirmeye girişen sermaye, yeryüzünün dört bir yanındaki üretim araçlarını her düzeydeki uygarlıktan ve her biçimdeki toplumdan sağlar, gerekirse güç kullanarak ele geçirir, tüm dünyayı soyar... Giderek yerkürenin tamamını daha çok kullanması, gerek nitelik gerek nicelik olarak sınırsız üretim aracı seçeneğini ele geçirmesi, böylece gerçekleştirdiği artık değer için verimli biçimde kullanması sermaye için bir zorunluluktur.

Rosa Luxemburg’un yaklaşımı, Kapital’in II. cildinde genişletilmiş yeniden üretimle ilgili şemalarda anlatılan Marx’ın sermaye birikimi kuramına bir meydan okumayı içermekteydi. Orada Marx, basitleştirmek için, dış ticaretin dikkate alınmadığı, sadece işçiler ile kapitalistlerin bulunduğu tek bir kapitalist

toplum olduğunu varsaymıştı. Bu varsayım, Marx'ın, artık değer kütesinin kişisel tüketimle değil, sabit sermayenin, özellikle de makine biçiminde sürekli genişlemesinden ötürü gerçekleştiğini düşünmesinden kaynaklanıyordu. Hareket noktası, sermaye birikimi için ayrılan artık değerın tamamının eşdeğerinin, parasal olarak bulunmasına gerek olmadığıydı; Marx'a göre, artık değerın çoğunun doğrudan, parasal biçime dönüşmeden gerçekleştirilmesi ve kişiler tarafından tüketilmesi mümkündü.

Rosa Luxemburg bu yaklaşımı şiddetle eleştirdi; genişletilmiş yeniden üretim ile ilgili Marx'ın şemasının, orantısız bunalmalar ya da nesnel sınırlar olmadan sermaye birikiminin olabileceğini imlediğini ileri sürdü. Rosa bunu son derece rahatsız edici buldu; çünkü ona göre genişletilmiş yeniden üretim kuramı kapitalizmin kaçınılmaz çöküşünü dikkate almayı başaramamıştı. Bu nedenle de, Marx'ın sadece işçiler ile kapitalistlerden oluşan kapalı bir kapitalist toplum varsayarak temel bir hata yaptığını ileri sürdü.

Marksist gelenekten gelenler, Rosa'nın Sermaye Birikimi'nde Marx'ı eleştirmesine karşı birçok itirazda bulundular.²⁶ Eleştirilerin birincisi, Marx'ın kuramının içsel engellerin ve sınırlamaların olmadığı düzgün bir birikim sürecini varsaymadığı, çünkü genişletilmiş yeniden üretimin, emek gücünün aleyhi-

---

²⁶ En bilinen ilk eleştiri Nikolay Buharin'indir: *Imperialism and the Accumulation of Capital* (New York: Monthly Review Press, 1972); Rusça ilk kez 1924'te yayınlanmıştır. Daha yakın tarihteki eleştiriler için bkz. Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg* ve Paul Mattick, Sr., "Rosa Luxemburg in Retrospect", *Root and Branch*, No. 6, 1978. Luxemburg'un birikim kuramının yakın geçmişteki bir değerlendirmesi ile Buharin ve Henryk Grossmann'dan Mattick, Dunayevskaya ve Paul Sweezy'ye kadar eleştirilere bir yanıt için bkz. Paul Zarembka, "Rosa Luxemburg's *Accumulation of Capital*: Critics Try to Bury the Message", *Current Perspectives in Social Theory*, Cilt 21 (2002), s. 3-45.

ne, üretim araçlarında orantısız bir büyümeye, bunun da kâr oranını düşürme eğilimine yol açtığı yönündeydi. Ekonomik bunalımlar kendilerini artık ürünün tüketilememesi biçiminde gösterdiğinden, kar oranındaki düşüşten ötürü sermaye birikimindeki bozulmadan kaynaklanacaktı. Eleştirilerin ikincisi, Rosa'nın, Marx'ın ikinci ciltteki genişletilmiş yeniden üretim şemasının, artık değer gerçekleşmesi sorunu bir yana bırakılsa bile, kapitalist sistemin gene de artık değer üretiminin nesnel sınırlarını bulacağını göstermeye yönelik bir soyutlama olduğu, fiili bir kapitalist gerçekliği göstermediği doğrultusundaydı. Üçüncüsü, Rosa'nın eleştirileri, kapitalizm öncesi sınıflar ortadan kalktığında (sonrasında artık değer kütesini soğuracak hiçbir alıcı kalmadığından) kapitalizmin çökeceğine ilişkin savını sürdürdüğünden, kapitalizm ile emperyalizme bir son verecek olan beşeri, öznel güçlerin işlevini belirlemede başarısız kalmaktaydı. Rosa'nın her türden ulusal özerkliğe itirazı ve emperyalizme karşı ulusal hareketlerin düzeni yerle bir etmeye yardımcı olacak devrimci bir güç olabileceği düşüncesini reddettiği dikkate alındığında, bu sorun özellikle önem kazanmaktaydı.²⁷

Bütün bu eleştirilere karşın, Sermaye Birikimi'nin, bugün "sermayenin küreselleşmesi" diye adlandırılan sürece yönelik Marksizmin tarihindeki en kapsamlı çabalardan biri olduğu konusunda geniş bir görüş birliği bulunmaktadır. Rosa'nın kuşağından az sayıda Marksist, emperyalizmin Üçüncü Dünya, özellikle de oradaki kapitalizm öncesi yapılar üzerindeki yıkıcı etkisinin onun kadar farkındaydı. Fransız emperyalizminin Cezayir'deki, İngiliz emperyalizminin Hindistan ile Çin'deki,

---

²⁷ Bu konuda Rosa'yı ilk eleştiren Lenin'di. Özellikle, bu konuda Rosa'nın ulusalcılığın ilerici ve tutucu biçimleri arasında ayırım yapmayarak "Marksist diyalektiği yarısına kadar uyguladığı"nı yazdığı 1916 tarihli "The Junius Pamphlet"e bakılabilir; Lenin, *Collected Works*, Cilt 22 (Moskova: Progress Publishers, 1964) içinde s. 316.

ABD emperyalizminin Pasifik ve Latin Amerika'daki ve Avrupa sömürgeciliğinin Afrika'nın güneyindeki etkilerine ilişkin çarpıcı eleştirisi adeta yaratıcı çözümlenmenin işaret fişeği olmuştur. Ayrıca, emperyalist genişlemeyi kapitalizmin özünü ilişkilendirme çabası, günümüzde "sürekli savaş"a yol açan güdünün gerisindeki yapısal öğelere karşı çıkma gereğinin önemini de göstermişti.

"Bir başına bırakılmış bir kapitalist toplum"da birikim olasılığına duyulan inanç, "genişleme olmadan da kapitalizmin olabileceği"ne duyulan inanç belli bir taktik eğilimin kuramsal formülüdür. Bu kavramlaştırma, emperyalizm aşamasını tarihsel bir zorunluluk değil, kapitalizm ile sosyalizm arasındaki belirleyici yarışma değil, belli sayıda ilgili tarafın kötü niyetle ürettiği bir buluş sayma eğilimindedir. Burjuvaziyi, emperyalizm ile militarizmin, burjuva çıkarları açısından bile zararlı olduğuna ikna etmeye, böylece emperyalizmi "o kadar da kötü bir şey değilmiş" gibi göstererek "proletarya ile burjuvazinin geniş kesimleri arasında bir blok oluşturabilmek, emperyalizmi "kısmi silahsızlanma"ya zorlamak ve "törpülemek" amacıyla onun sefasını süren sözde bir avuç kişiyi yalnız bırakma eğilimindedir.²⁸

III

Rosa Luxemburg, Marksizm tarihinde en iyi bilinen kadın kuramcı olageldi. Kadınların kurtuluşu üzerine görece az yazmış olduğundan, bilim insanları arasında yaygın olan görüş kadınlarla hiç ilgilenmediği ya da pek az ilgilendiği yönündeydi. Ayrıca yazdıklarında da genellikle "burjuva feminizmi"ne saldırıyordu. Kadın mücadelesinin yanında bir eylemci olarak yer almaya da fazla zaman ayırmadı. Almanya'ya geldikten

---

²⁸ Luxemburg, *The Accumulation of Capital – An Anti-Critique* (New York: Monthly Review Press, 1972), s. 148.

sonra, bazı SPD önderlerinin, zamanını SPD'nin kadın seksiyonuyla ilgilenmeye ayırması konusundaki önerilerini, erkek önderlerin tartıştıkları başlıca sorunlardan uzak kalarak "marjinalleşme"ye hiç de niyeti olmadığından reddetti. Yapılan yeni çalışmalar —özellikle de Marksist-Hümanist felsefeci Raya Dunayevskaya'nın *Rosa Luxemburg, Women's Liberation, and Marx's Philosophy of Revolution* (1982)— Rosa'nın yaşamında ve düşüncelerinde eksik kalmış olan feminist boyuta değinmişti. Paul Le Blanc'ın yakınarda değindiği üzere, Rosa "kadınların kurtuluşu ile işçi sınıfının kurtuluşunu yorumlamak konusunda parlak bir sezgisi vardı."²⁹ On yıl önce yazan feminist felsefeci Andrea Nye, Rosa'nın feminizm ile ilgili sınıf perspektifinin "gerek liberal hoşgörü çeşitliliğinde, gerekse de post-modern siyasal farklılıklarda olmayan bir kuramsal temel" önerdiğini ileri sürdü.³⁰ 1988'de de Alman Marksist feminist Frigga Haug, Rosa'nın "erkeksi kadınlar, yani kadınlığını yadsıyan ve başarıya ulaşabilmek için erkek dünyaya uyum sağlayan kadınlar arasında yer aldığı"na ilişkin ilk nosyonları tartışmaya açtı.³¹

Rosa Luxemburg, birçok SPD üyesinin üstüne sinen şoven erkek egemen yaklaşımların farkındaydı ve sahne gerisinden de olsa yakın arkadaşı Clara Zetkin'in kadınların kurtuluşunu

---

²⁹ Paul Le Blanc, "Introduction", *Rosa Luxemburg: Reflections and Writings*, ed. Le Blanc (Amherst, N.Y.: Humanity Books, 1999), s. 10.

³⁰ Andrea Nye, "Luxemburg and Socialist Feminism", Le Blanc, *Rosa Luxemburg* içinde s. 105.

³¹ Frihha Haug, "Rosa Luxemburg and Women's Politics" (özgün baskısı 1988), Haug, *Beyond Female Masochism: Memory-Work and Politics* (Londra: Verso, 1992) içinde s. 221.

sosyalist dönüşümün ayrılmaz bir parçası kılmaya yönelik çalışmalarını tamamiyle desteklemekteydi.³²

Belçikalı sosyalist önder Emil Vandervelde'nin liberallerle yapmış olduğu, Sosyal Demokratların uzun süredir istedikleri şey olan kadınlara oy hakkını göz ardı eden, ama evrensel ölçekte erkeklere oy hakkı verilmesini destekleyen seçim anlaşmasına tepki olan "Taktik Bir Sorun" (1902) yazısıdır. Rosa, bu anlaşmaya sadece temel sosyalist ilkeler utanmazca bir kenara bırakıldığı için saldırmakla kalmamış, aynı zamanda kadınların özgürleşmesinin kapitalist düzeni olduğu kadar Sosyal Demokrasi'yi de nasıl sarsacağı üzerine yazmıştı: "Kadınların siyasal özgürleşmeleriyle, [Sosyal Demokrasi'nin] gerek siyasal, gerek toplumsal yaşamında, bugün parti üyelerimizin, işçilerin ve önderlerin bile zevksiz aile yaşamlarını kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde aşındıran boğucu havayı temizleyecek güçlü ve yeni bir rüzgâr esecektir."³³ "Kadın sorunu" konusunda İkinci Enternasyonal'ın önderleriyle yaptığı tartışma sadece bu yazıyla sınırlı kalmadı. 1907'de, Enternasyonal Sosyalist Kadınlar Konferansı'nda yaptığı konuşmada, Brüksel'deki İkinci Enternasyonal'ın merkezinden bağımsızlaşması gerektiğini de ileri sürdü. 1912'de de, "Kadınların Oy Hakkı ve Sınıf Mücadelesi"nde, orta sınıf Alman kadın örgütlerinden bağımsız bir işçi sınıfı kadın hareketini savunuyordu.

---

³² Elzbieta Ettinger, *Rosa Luxemburg: A Life* (Boston: Beacon Press, 1986)'da Clara Zetkin ile Rosa Luxemburg arasındaki ilişkiyi epey farklı tanımlamakta ama iddiasını destekleyecek kanıt da sunmamaktadır: "Zetkin'in kadın sorununa bakışı ya da bağlılığını Luxemburg'un paylaşmıyor olması dostluklarını etkilememiştir." (s. 102)

³³ Luxemburg, "Taktik Bir Sorun", bkz. *Rosa Luxemburg Kitabı*, çev. Tunç Tayanç, s. 348, Dipnot Yayınları, 2013.

1914’de, (burada ilk kez İngilizceye çevrilen) “Proleter Kadınlar” başlıklı, Avrupa’da olduğu kadar Afrika ve Latin Amerika’daki kadın direnişinden de etkileyici bir saygıyla söz ettiği makalesini yayınladı.

Kadın sefaletinin olduğu bir dünya yardıma ihtiyaç duyuyor. Köylülerin karıları, yaşamın yükü altında neredeyse çökecek olmaları nedeniyle inleyip duruyorlar. Alman Afrika’sında, Kalahari Çölü’nde, Alman asker sürüsünün peşlerine düştüğü, açlık ve susuzluktan dehşet verici şekilde ölen savunmasız Herero kadınlarının kemikleri güneşin altında kavruluyor. Okyanusun öbür kıyısında, Putumayo’nun dik kayalıklarında, uluslararası kapitalistlerin kauçuk plantasyonlarında, dünyanın boşladığı Kızılderili kadınların ölüm çığlıkları yok olmaya yüz tutuyor. Yoksulların en yoksulu, güçsüzleştirilenlerin en güçsüzü proleter kadınlar: kadınların ve insanlığın kapitalist egemenliğinin dehşetinden özgürleşmesi için mücadeleyle katılmakta acele edin.”³⁴

1918’de ise [Rosa], Alman devriminin yükselişinde, hem Spartaküs Birliği’nin ve hem de yayın organı *Die Rote Fahne*’nin [Kızıl Bayrak] kadın seksiyonunun kurulması için Clara Zetkin’i zorlamıştı.

Rosa Luxemburg’un kadınlar üzerine yazıları, Polonya hareketindeki çalışması sırasında daha da genişlemişti. SDKPİL’in programındaki, “ister medeni, ister cezai [yasalar] olsun, kadınların zararına çıkarılmış olan ya da kadınların kişisel özgürlüklerini, sahip olduklarını diledikleri gibi kullanma haklarını ya da babaları ile eşit olarak çocukların bakımını üstlenme haklarını sınırlayan bütün yasaların yürürlükten kaldırılması” çağrısında

---

³⁴ Luxemburg, “Proleter Kadın”, bkz. *Rosa Luxemburg Kitabı*, çev. Tunç Tayanç, s. 363, Dipnot Yayınları, 2013.

bulunan 10. maddeyi kaleme aldı. Rosa'nın yaşamöyküsü yazarı Richard Abraham şunu yazar: "Luxemburg ile Zetkin, kadınlara yönelik olarak, kendi burjuva önderlerinin peşinden ayrılmayı hiç de hoşgörmeyen o günlerin burjuva feminist kitle örgütlerinden çok daha radikal isteklerde bulunmuşlardı."³⁵

Rosa Luxemburg'un gelişiminin en önemli evrelerinden birisi, hiç kuşkusuz ki, 1905 Devrimi'ne katılmasından hemen sonra Leo Jogiches'den kopmuş olması nedeniyle gerçekleşti. Birkaç yıl sonra, sevgilisi Konstantin (Costa) ile birlikte Zetkin'e şunları yazdı: "Leo'dan kurtulduğumdan bu yana bir kez daha ben benim."³⁶ Dunayevskaya, ayrılımalarının siyasal yansımalarını özenle ortaya çıkarmıştır; Rosa'nın, "... Jogiches'e dayanmadan kendini daha da geliştirmesi yeni doruklara ulaşmasını sağladı... En büyük entelektüel başarıları bu ayrıldıktan sonra olmuştur" diye yazmıştır. Ayrılımalarından önce "örgütlenme işlerine çok az ilgi duyan Rosa ve tüm hayatı örgütlenmeyle geçen Jogiches bu durumu aşk ilişkileri açısından sorunlu görmüyorlar", 1907'de "kuram ve örgüt konusunda Jogiches'e danışmaksızın kendini daha da geliştirmesi yeni

---

³⁵ Richard Abraham, *Rosa Luxemburg: A Life for the International* (Oxford: Berg, 1989), s. 67. Ancak Abraham, sonra da, açıklanamayacak biçimde şunları yazar: "Luxemburg için, ulusal bağımsızlık, özel bir sertlikle küçümsediği 'kadın hakları' ile aynı ölçüde bir burjuva fetişiydi." (s. 97). Luxemburg'un ulusal sorun ile kadın hakları konusundaki tutumuna ilişkin böyle bir karşılaştırmanın gerekçesi bulunmamaktadır; ulusal yazgıyı belirlemenin her türlüsüne şiddetle karşı çıkarken, kadın hakları mücadelesini desteklemiştir.

³⁶ Konstantin Zetkin'e yazdığı 27 Haziran 1908 tarihli mektup, *Gesammelte Briefe*, Band 2 içinde s. 356-358.

doruklara ulaşmasını sağladı.³⁷ Gerçekten de Rosa'nın mirasının en önemli yönlerinden biri, kendiliğindenlik ile örgütlenme arasındaki ilişki üzerine olan ayırksız tutumuydu. Dunayevskaya'nın değindiği üzere, bu yeni gelişmeler, 1906-1909 arasını kapsayan bölümün başlığı "Yitik Yıllar" olan Netti'nin yetkin yaşamöyküsünde de gözden kaçırılmıştır. Feminist şair Adrienne Rich de Netti'yi eleştirirken şu yorumda bulunur: "Kadınların yaşamöykülerini yazarların çoğu, sevgililer gelip gitmeler de, kadınların başlıca ilişkilerinin işleri olabileceğini anlamayı hâlâ başaramamaktalar."³⁸

IV

Rosa Luxemburg'un, Lenin'le girdiği tartışmalar devrimci örgütlenmeye yönelik genel tutumunu ortaya çıkarır. Rosa'nın, Lenin'e büyük bir hayranlığı vardı; devrim ve örgütlenme konusunda tamamıyla karşı kutuplarda oldukları miti ise ancak Rosa'nın ölümünden sonra yaratılabildi.³⁹ Yine de Lenin'in örgütlenmeye ilişkin kavramlaştırmalarına yönelik eleştirileri, radikal hareketin sonraki tarihi açısından yeni bir önem kazınacaktı.

Rosa Luxemburg, 1904 tarihli "Rus Sosyal Demokrasinin Örgütsel Sorunları"nda, proletaryanın sınıf bilincinin "örgütlenme kavramını sil baştan ele alacağı"nın ileri sürerek Lenin'in aşırı merkezizetçiliğine şiddetle karşı çıkar. Ona göre, Lenin'in oportünizmle savaşma kaygısıyla katı merkezizetçi örgütlenme anlayışı, kendiliğendenci girişimleri ve demokratik düşün-

³⁷ Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg*, s. 91-93.

³⁸ Adrienne Rich, "Raya Dunayevskaya's Marx", Rich, *Arts of the Possible: Essays and Conversations* (New York: W. W. Norton, 2001) içinde, s. 95-96.

³⁹ Özellikle bkz. Luxemburg, *The Russian Revolution and Leninism or Marxism?*, ed. Bertram Wolfe (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1961). "Leninism or Marxism?" başlığını Wolfe atmıştır.

ceyi bastırma tehlikesini beraberinde getirebilir. Oportünizmle savaşmanın gerekli olduğunu söyler, ama bu, onun örgütsel yöntemlerini yineleyerek olmamalıdır. Lenin gibi Rosa da öncü partiyi savunmaktadır, ancak devrimci bilinç ile örgütlenme ilişkisi konusunda epey farklı taraflara yönelirler. Lenin genellikle sınıfsal bilinçlenmenin temeline partiyi yerleştirir; Rosa ise, sınıfsal bilinçlenmeyi, partinin ele geçirmesi ve gerçekleşmesine yardımcı olması gereken kitlelerin günlük mücadelesine yerleştirir. 1899'da Reform ya da Devrim'de yazdığı gibi, "küramsal bilgi, partideki bir avuç 'aydın'ın ayrıcalığında kaldığı sürece yoldan çıkma tehlikesiyle karşılaşacaktır. Bilimsel sosyalizmin keskin ve güvenilir silahı ancak işçi kitlelerinin eline geçtiğinde... bütün oportünist akımlar başarısız olacaktır."⁴⁰

Rosa Luxemburg'un 1904'deki, Lenin'in Ne Yapmalı'sına yönelttiği eleştirisi oldukça ünlüdür; yakınlarda günyüzüne çıkan başka elyazmaları da örgütlenme kavramlarına yönelik eleştirilerine yeni bir ışık tutuyor. Bunlardan en önemlisi, 1911 güzünde yazılmış ancak yayımlanmamış uzun bir makaledir; bu makale Feliks Tych tarafından yayımlandı. Tych, bu yazıyı 1991'de, Moskova'daki SKPİL'in arşivinde çalışırken bulmuştu. "Kredo" başlığını taşıyan yazı Lenin'in Bolşevik olmayan bütün eğilimleri RSDRP'den tasfiye etmeye çalıştığı, Luxemburg ile Jogiches'in SDKPİL'i arasında gerilimlerin ortaya çıktığı dönemde yazıldı. Rosa, "Credo"da, Lenin ile Bolşeviklere, Menşeviklere ya da Troçki'ye olduğundan çok daha yakın olduğunu açıklıyor; ama "Leninist Sol'un kaba devrimci eylemleri"ni şiddetle eleştiriyor. Bu belgenin önemini, Rosa'nın en yeni yaşamöyküsünün yazarı olan Annelies Laschitzka şöyle belirtiyor: "'Kredo', 'Rus Sosyal Demokratlarının Örgütsel Sorunları' makalesi (1904), 'Rus Devrimi' (1918) elyazmasının yanı sıra, Rosa Luxemburg'un Lenin'in siyaseti üzerine en önemli çalışmasıdır

ve parti birliği ile parti içi demokrasi konularında ikisi arasındaki temel farklılığı açığa çıkarmaktadır.⁴¹

Rosa Luxemburg'un devrimci demokrasinin gereğine ilişkin öngörüsünün en önemli örneği, ölümünden sonra 1922'de yayımlanan, 1918'da yazmış olduğu uzun denemedir: Rus Devrimi.⁴² Her ne kadar deneme Ekim 1917 Bolşevik Devrimi'ne birçok sert eleştiride bulunuyor olsa da, bu çalışmanın Ekim Devrimi'ni savunmak için yazdığı akıldan çıkarılmamalı. Birinci Dünya Savaşı'na karşı çıktığı için girdiği cezaevinden, Bolşeviklerin cesaretlerini ve ilk adımı atmış olmalarını övdü. Ancak aynı zamanda —ki en çok ilgi çeken de bu noktalar olmuştur— köylülere toprak bağışlanmasından, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının savunulmasına ve Kurucu Meclis'in dağıtılmasına kadar iktidar alındığında uygulanan birçok politikayı da şiddetle eleştirdi. En sert ve ısrarlı eleştirisi de Lenin ile Troçki'nin devrimci demokrasiyi bastırmalarına odaklanmıştı.⁴³ Rosa, Bolşeviklerin söz, basın ve eylem özgürlüklerini bastırma eğilimlerinin, sosyalist bir topluma gidişi tehlikeye sokacağından ciddi biçimde kaygılanıyordu. Ona göre, sosya-

---

⁴¹ Annelies Laschitza, *Im Lebensrausch, trotz alledem. Rosa Luxemburg. Eine Biographie* (Berlin: Aufbau-Verlag, 1996), s. 404.

⁴² Lenin ile Troçki'nin, Luxemburg'un dostu –Komünist Parti'den çıkartılan– Paul Levi tarafından yayımlanmasına karşı çıktıkları 1922'den bu yana, yeni Bolşevik rejime karşı bunca sert eleştiride bulunduğu bu denemeyi Luxemburg'un gerçekten yayımlamak isteyip istemediğine ilişkin çok şey söylenmiştir. Ancak bu sorun on yıl kadar önce, Luxemburg'un daha bilinmeyen bazı mektupları gün ışığına çıktığında, bu denemeyi yayımlamak istediği görülerek özölmüştür. Bkz. Felix Tych, "Drei unbekannte Briefe Rosa Luxemburgs über die Oktoberrevolution", *IWK Internationale wissenschaftliche Korrespondenz für Geschichte der deutsche Arbeiterbewegung* 27:3 (1991), s. 357-366.

⁴³ Stalinist çarpıtma sonucu onlarca yıl üstünün örtölmesinden önce, o zaman Troçki'nin tartışılmaz önemini vurgulayarak Luxemburg, birçok kez "Lenin ve Troçki"den söz etmiştir.

lizm ile demokrasi ayrılmaz biçimde birbirlerine bağlıydı; biri olmadan öbürü bir şey elde edemezdi. Ayrıca Lenin ile Troçki, gücü tek bir partide tekelleştirerek Rusya'nın devrimci gelişmesinin temelini de tehlikeye atıyorlardı. Eski rejimin yıkılmasından sonra, düşünce ve ifade özgürlüğüne olan gereksinmeyi ortaya atarak Marksist hareketin karşı karşıya olduğu en önemli ve zorlu sorunlardan bazılarını ortaya koyuyordu: Devrim sonrasında ne olacaktı? Sonradan yeni bir sınıfın ya da bürokrasinin [iktidarı] ele geçirmemesini güvenceye almak için ne yapılabilirdi? Devrimci sürecin, yabancılaşmanın aşılması sağlanabilecek biçimde "sürekli" devam etmesi mümkün müydü?

Bu sorular, Marksist hareketin içinden —Rosa'nın tanık olacak kadar yaşayamadığı gelişmeler— Stalinist totalitarizmin ortaya çıkışından ve onlarca yılın baskı ve şiddetinden sonra Stalinist rejimin çöküşünden bu yana daha da güç kazanmışlardır. Öylesine kökten farklı bir tarihsel bağlamda, Rus devrimine yönelttiği, bugün de milyonlarca kişinin zihninde olan eleştiri Rosa'nın ileri görüşlülüğünün kanıtıydı: Hem var olan kapitalizme hem de onun bürokratik/totaliter karşıtına, yani ikisine de bir seçenek var mıdır?

Son zamanlarda, Rosa Luxemburg'un Rus Devrimi'ne yönelik eleştirileriyle ilgili olarak yeni bir mit ortaya çıktı: nesnel engelleri aşma gereğini kabul eden ve "devrimci durum"u yaygınlaştıran Lenin'in "cesareti"ne karşı Rosa'nın eleştirisi, bu tarihsel inisiyatifi kavramada Rosa'nın isteksizliğini göstermekte.⁴⁴ Gerçekten bu kadar uzak bir şey olamaz. Rosa, Ekim Dev-

---

⁴⁴ Luxemburg'un Lenin'i eleştirmesinin bu tarihsel olayı kendi hesabına kavramadaki başarısızlığını gösterdiği görüşünü Slavoj Žižek, "George Lukács as a Philosopher of Lenin", George Lukács, *A Defense of History and Class Consciousness: Tailism and the Dialectic* (Londra; Verso, 2000) içinde

rimi'ne karşı çıkmadı; Bernstein'a yönelik eleştirisinden 1918-1919'daki Alman Devrimi'ne katılmasına kadar her şeyin gösterdiği üzere, iktidarı ele geçirme zorunluluğundan da hiç kaçınmadı. Onun için temel konu, iktidara el koymanın niteliği ve olası en geniş devrimci demokrasiyi sağlayabilmek için hemen ardından atılması gereken adımların neler olduğuydu. Rus Devrimi'nde şunları yazdı:

Proletarya iktidara el koyduğunda, Kautsky'nin "ülkenin [devrim için] olgunlaşmadığı" nı ileri sürerek bir ülkenin sosyalist dönüşümden vazgeçmesine ilişkin öğüdüne kulak asmayacaktır... Sosyalist önlemleri, en güçlü, en kararlı ve en ödünsüz biçimde hemen uygulamaya geçirmelidir; geçirmek zorundadır da. Başka bir anlatımla, bir diktatörlük kurmalıdır; ama bu bir partinin ya da hizbin diktatörlüğü değil, sınıf diktatörlüğüdür —sınıf diktatörlüğü, sınırsız bir demokrasi içinde halk kitlelerinin en etkin, sınırsız katılımının herkesin gözü önünde sağlanması demektir.

Rosa Luxemburg'a göre, "proletaryanın tarihsel görevi, iktidarı ele geçirdikten sonra, demokrasiyi toptan bir yana bırakmak değil, burjuva demokrasisinin yerine sosyalist demokrasiyi geçirmektir." "Sosyalist uygulama, yüzyıllar boyunca burjuva sınıfının yönetiminde aşağılanmış kitlelerde tam bir manevi dönüşüm sağlamak demektir" diye ısrar ettiğinden, bundan daha azına asla razı olmayacaktır.

V

Rosa Luxemburg, bu düşünceleri doğrudan fiili bir devrimci süreçte, 1918-1919'da Almanya'da sinama olanağını buldu. Bu

---

ortaya atmıştır. Zizek'in iddiasının bir eleştirisi için bkz. Peter Hudis, "Lukács's *History and Class Consciousness* Reconsidered", *News&Letters* (Haziran 2001), s. 5, 10.

olanak, SPD'nin 4 Ağustos 1914'te patlak veren Birinci Dünya Savaşı'ndan yana oy kullanması sonucu İkinci Enternasyonal'ın çöküşüyle harekete geçen bir deneme sürecinden sonra ortaya çıktı. Büyük ihanetten şaşkına dönmüş ve neredeyse intiharın eşiğine gelmiş Rosa, kendini yatıştırdı ve sosyalist hareketin emperyalist savaşa teslim olmasına karşı devrimci bir muhalefet geliştirmek için çalışmaya koyuldu. Daha 4 Ağustos sabahı, SPD'nin ihanetinden sosyalizmi nasıl ayırabilecekleri üzerinde çalışmak üzere evinde arkadaşlarıyla bir araya geldi. 1914 sonlarına doğru, Reichstag'da savaşa açıkça karşı çıkan tek milletvekili olan Karl Liebknecht de ona katıldı. 1915 başlarında, Rosa, Liebknecht ve arkadaşları Die Gruppe Internationale'i (Enternasyonal Grup) kurdular ve grubun süreli yayını olarak da *Die Internationale'i* (Enternasyonal) çıkardılar. Bu girişim savaş sansürüyle engellendiyse de, savaş karşıtı duyguların canlanmasına yaradı ve bir yıl sonra, Rosa ile Liebknecht'ın başını çektikleri Spartaküs Birliği'nin oluşmasına yol açtı.

O sırada Rosa cezaevindeydi. Oradan yazdığı mektuplar çok yönlü kişiliğini ve bir aydın olarak ilgi alanlarını gösterir: Vladimir Korolenko üzerine bir inceleme yazarak Rus yazını didikler, Alman Romantik yazını ile Fransız şiiri üzerine yorum yapar, yaşam boyu ilgi duyduğu sanattan keyif alırken, bir yandan da, en önemli çalışmalarından birini —Sermaye Birikimi: Karşı Eleştiri — yazar ve gördüğümüz üzere, Siyasal İktisat'a Giriş'i de yayıma hazırlar. Rosa, en zor koşullarda bile kendini kısıtlayan biri asla değildi. Dostu Luise Kautsky'ye cezaevinden yazdığı bir mektupta şunlara değinir: "Bana yazan herkes ağlayıp sızlanıyor. Bundan daha saçma bir şey düşünemiyorum... Birinin kendini tamamıyla günlük dertlere teslim etmesi akıl almaz ve hoş görülemez bir şey... Bir siyasal savaş-

çının her şeyin tepesinde olmak için çalışmaya çok daha gereksinmesi vardır; yoksa önemsiz konuların içinde boğulur gider.”⁴⁵ Büyük savaş karşıtı ve antimilitarist manifestosunu, “Junius” takma adıyla yayımlanan ve o günden bu yana Junius Broşürü olarak bilinen Alman Sosyal Demokrasisi’nin Bunalmı’nı yazdığı 1915 yılında da cezaevindeydi. Bu çalışma cezaevinden dışarıya kaçırılıp 1916’da broşür olarak yayımlandığında, SPD’ye ve İkinci Enternasyonal’e yönelttiği ağır suçlamalarla devrimci gruplaşmayı güçlü biçimde yeniden özendirmişti. Daha önceleri, 1908’de, Hollandalı devrimci Henrietta Roland-Holst’un Hollanda Sosyal Demokrat Partisi’nden ayrılma kararına “en kötü işçi sınıfı partisi, hiç olmamasından daha iyidir”⁴⁶ diye karşı çıkmıştı. İkinci Enternasyonal’deki Marksistleri büyük ölçüde niteleyen bu birleşik örgütlenme fetişi Rosa’nın üzerinde de iz bırakmıştı. Junius Broşürü’nde ve başka yazılarında SPD’ye yönelttiği eleştiriye karşın, kitlelerle bağı koparmamak için bir muhalefet yönelimi olarak olabildiğince SPD’nin içinde çalışmayı savunmuştu.

1916’da, Berlin, Bremen, Braunschweig, Stuttgart ve Hamburg gibi imalat sanayi merkezlerinde radikal işçi gruplarının oluşmasında görüldüğü üzere, savaş karşıtlığı işçi sınıfı içinde artmaktaydı. Bazılarının Spartaküs Birliği ile bağlantısı vardı, bazılarının yoktu. Bu grupların bir bölümü SPD ile İkinci Enternasyonal’in siyasal mirasından hemen kurtulmanın yollarını aramaktaydılar. Rosa ile Liebknecht cezaevinde olduklarından Spartaküs Birliği’nin yeraltında varlığını sürdürmesine yönelik

---

⁴⁵ 26 Ocak 1917 tarihli, Luise Kautsky’ye yazdığı mektup, Luxemburg, *Letters to Karl and Louise Kautsky from 1896 to 1918*, ed. Luise Kautsky (New York: Robert M. McBride&Co., 1925) içinde s. 187-194.

⁴⁶ 11 Ağustos 1918 tarihli bu mektubu Henrietta Roland-Holst yayınlamıştır: *Rosa Luxemburg* (Zürih: Jean Christophe Verlag, 1977), s. 221.

örgütsel çalışmalar Leo Jogiches'in omuzlarındaydı. Olağanüstü gizli çalışma becerisiyle Spartaküs Birliği, çoğu Rosa tarafından yazılmış savaş karşıtı bildirimlerin dağıtımını gerçekleştiren yaygın bir illegal kampanyayı örgütledi. Bu çalışmalar, Ocak 1918'de, bir milyon işçinin katıldığı barış için genel greve ortam yaratılmasına yardım etti ve Kasım 1918'deki Alman Devrimi'nin Generalprobe'si (genel provası) olarak bilinir oldu. 1917'de, Hugo Haase ile Georg Ledebour çevresinde kümelenen SPD içi muhalefetin partiden tasfiyesi ve Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'yi (USPD) kurmalarından sonra, Spartaküs Birliği, USPD'nin ılımlı çoğunluğunu devrimci doğrultuya çekmeye çalışmak üzere, özerk bir akım olarak USPD ile birleşti.

Sonunda, Ekim 1918'de Alman cephesi çöktü; ardından da Kiel'deki Alman gemicilerin ayaklanması geldi. Alman Devrimi başlamıştı. İşçi ve asker konseyleri oluşturulmaya başlandı; Liebknecht gibi siyasal mahkûmlar serbest bırakıldılar. 8 Kasım'da da Rosa salıverildi. Kitlesele ayaklanmadan korkan savaş döneminin son şansölyesi Max von Baden, Kayzer'in istifasını duyurdu ve SPD önderi Friedrich Ebert şansölye olarak atandı. SPD önderleri Philipp Scheidemann ile —"ölümcül bir günah olarak devrimden nefret ediyorum" diyen⁴⁷ bir sosyalist olan— Ebert, bütün enerjilerini işçilerle askerlerin isyanını burjuvazinin sınırları içine çekmeye yönelttiler.

Cezaevinde geçen yılların Rosa'nın sağlığını bozduğunu, salıverildiğinde yoldaşları hemen fark ettiler. Gene de sonraki iki ay, kendini toplumsal devrim çabasına bıraktığında önemli bir enerji ve yaratıcılık göstermekten geri kalmadı. Her gün,

---

⁴⁷ Aktaran Fröhlich, *Rosa Luxemburg*, s. 259. Ancak Nettle, *Rosa Luxemburg*'da bu deyimini "kesin biçimde ona mal edilemeyeceği" ni yazmıştır.

hatta kimi zaman günde iki kez yayımlanan Spartaküs Birliği'nin yayını *Die Rote Fahne*'yi çıkarma işi vardı; Rosa, alışıldığı gibi, her sayıda yer alan yazıların neredeyse yarısından çoğunu yazıyordu. Berlin USDP ile, Devrimci İşçi Temsilciler ile sayısız tartışma, işçiler ile askerlere yönelik konuşmalar söz konusuydu. Rosa'nın Alman SPD'nin devamı ile bütün bağlarını kopardığı Aralık 1918'de Alman Komünist Partisi'nin yoğun kuruluş çalışmaları vardı. O Aralık'ta Rosa şunları yazdı: "Bugünkü devrimde, eski düzenin savunucuları egemen sınıfların kalkanları ve armaları ile değil, 'Sosyal Demokrat Parti'nin bayrakları altında listelere giriyorlar."⁴⁸

31 Aralık 1918'de, Alman Komünist Partisi (KPD)'nin kuruluş konferansında yaptığı konuşma, "Programımız ve Siyasal Durum", İkinci Enternasyonal'ın siyasetinden sadece örgütsel değil, kavramsal bir kopuşu da göstermekte. Rosa, konuşmasını SPD önderlerini eleştirmekle sınırlamadı, 1914'deki ihaneti, İkinci Enternasyonal'ın başından, 1891'de Erfurt Programı'nı, "asgari" ve "azami" istekler arasındaki keskin ayrımla kabul etmesinden bu yana izlediği siyaset ile ilişkilendirdi. Erfurt Programı'na yönelik eleştirileri olduğu halde İkinci Enternasyonal'i onaylayan Engels'i eleştirmekten de geri durmadı. "4 Ağustos [1914] bulutsuz bir gökyüzünde aniden patlayan bir fırtına değildi" diye açıkladı; "4 Ağustos'ta olan, yıllardır yapageldiklerimizin mantıksal sonucuydu." Her ne kadar İkinci Enternasyonal'in kuruluşundaki program belgesine odaklanmışsa da, eleştirilerini Marx'ın Gotha Programı'nın Eleştirisi'nde, kendini izleyenler ile otoriter sosyalist Ferdinand Lassalle'ı izleyenler arasındaki "ilkesiz birliğe" saldırıda bulunduğu

---

⁴⁸ Bkz. "Ein Pyrrhussieg", *Die Rote Fahne*, 21 Aralık 1918, *Gesammelte Werke*, Band 4 içinde s. 471.

1875'e kadar götürmemiştir. Marx'ın Gotha Programı'nın Eleştirisi'nde, sonradan onu izleyenlerin hiçbirinin gerçekleştirmediği örgütlenmeye ilişkin özel kavram, zamanında Rosa dâhil, kimse tarafından kavranmamıştır; öneminin yeniden ortaya çıkartılması yakın geçmişte oldu.⁴⁹

KPD'nin kuruluş günlerinde, 4 Ocak 1919'da, Sol USPD ile ilişki kuran Berlin Emniyet Müdürü Emil Eichhorn, SPD tarafından kontrol edilmekte olan Prusya hükümeti tarafından görevinden alındı. 5 Ocak Pazar günü, Berlin USPD, Devrimci İşçi Temsilcileri ve KDP tarafından yapılan bir çağrı üzerine 100.000'in üzerinde işçi, Eichhorn'un görevden alınışına karşı Berlin sokaklarını doldurdu. O akşam, işçi grupları, kendiliklerinden Vorwärts ile yerleşik basının bürolarını işgal ettiler. Hiç beklenmeyen bu büyük katılım ve katılanların devrimci havasından şaşkın Berlin USPD, Devrimci İşçi Temsilcileri, KPD'den de Liebknecht ile Wilhelm Pieck'ın katılımıyla çabucak bir Devrim Komitesi oluşturdular. Rosa'ya danışmadan, o Pazar gecesinde geç saatlerinde Ebert-Scheidemann Hükümeti'ni devirme kararı aldılar. Sonraki gün, 6 Ocak'ta, yarım milyonun üzerinde işçi Berlin'de yürüdüğünde hükümete karşı hareket daha da güç kazanmış görüldü. Almanya'nın tarihindeki en büyük işçi sınıfı gösterisiydi. Ancak Berlin kışlarındaki askerler ayak-

---

⁴⁹ Lelio Basso'nun, "Marx ile Engels kendi partileri saydıkları" için Luxemburg'un SPD'den tam kopuşunun zor olduğuna ilişkin görüşü, Marx'ın 1875'de, Alman Sosyal Demokrasisi'ni biçimlendiren birleşme kongresine yönelttiği sert eleştiri karşısında pek doğrulanabilir değildir. Bkz. Basso, *Rosa Luxemburg: A Reappraisal* (Londra: Cox&Wyman, 1970), s. 127. Marx'ın *Gotha Programı'nın Eleştirisi'*ndeki örgütlenme kavramına yönelttiği eleştirinin tartışması için bkz. Dunayevskaya, *Rosa Luxemburg*, s. 153-157 ve István Mézsáros, *Beyond Capital: Toward a Theory of Transition* (Londra: Merlin Press, 1995), s. 694-703.

lanmaya katılmadılar; fabrikalardakilerin çoğu da farklı sosyalist partiler arasındaki birliği desteklediler.

İzleyen birkaç gün içinde ortaya çıkan olayların karmaşık ve kafa karıştırıcı dönüşümü ayrıntılı olarak burada anlatılamaz. Rosa'nın ayaklanma çağrısını zamansız bulduğu konusunda pek kuşku yoktur; KDP hâlâ küçük ve deneyimsiz bir örgüttü ve devrimcilerin, köylülük bir yana, işçiler ile askerlerin desteğini alıp alamayacakları açık değildi. Ancak Ottokar Luban gibi bilim insanlarının yaptıkları yeni araştırmalar, Spartaküs ayaklanması olarak adlandırılana katılmakta esasen duraksaması olduğuna ilişkin uzun süredir ileri sürülen görüşü sorgulamıştır. Ne Rosa Luxemburg ne de KPD ile USPD'nin önderleri, o zaman SPD'nin ve başkalarının da iddia ettiği gibi bu ayaklanmayı planlamışlardı. Ancak Rosa, 7 Ocak'ta sokakları dolduran büyük işçi kalabalıklarını görünce Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin çekilmesini istedi; Die Rote Fahne'de "bütün iktidar mevkilerinin işgal edilmesi" çağrısında bulundu, sonraki gün de Ebert-Scheidemann Hükümeti'nin yıkılmasını "zorunlu bir hedef" olarak tanımladı. Rosa, güçler arasındaki dengenin devrimcilerden yana olmadığını farkında olduğu halde, bir kez harekete geçtiğinde "devrimci bir gelişme geriye dönmez" gerekçesiyle ayaklanmaya karşı çıkmayı reddetti. Kitleler sokakları doldurmuşlardı ve devrimcilere düşenin savaşmak için üstlerine ne düşüyorsa yapmaları gerektiği"ni düşünüyordu.⁵⁰

Devrimcilerin Berlin işçilerinin ve Halk Donanma Birliği asker konseyleri ve askerlerinin desteğini sağlamada başarısız

---

⁵⁰ Ocak 1919 olaylarında Luxemburg'un rolüne ilişkin önemli bir yeniden değerlendirme için bkz. Ottokar Luban, "Demokratische Sozialisten oder 'blutige Rosa?' ", *IWK* 35:2 (1999), s. 176-197. Ayrıca bkz. Willam A. Pelz, *The Spartakusbund and the German Working-Class Movement, 1914-1919* (Lewiston, N.Y.; Edwin Mellen Press, 1987).

olmaları ayaklanmanın kaderinin belirlenmesine neden oldu; hükümet güçleri saldırıya geçtiler ve [ayaklanmayı] bastırdılar. SPD açıkça başlarını istediğinden Rosa ile Liebknecht saklanmak zorunda kaldılar. Bazıları Berlin'den ayrılmalarını önerdiyse de Rosa reddetti. 15 Ocak'ta, hükümet tarafından silahlandırılan ve Nazilerin öncüleri olan Gönüllüler Birliği üyeleri tarafından tutuklandılar ve aynı gün vahşice öldürüldüler. Rosa'nın tanınmayacak haldeki cesedi aylarca bulunamadı...

VI

Rosa Luxemburg'un yaşadığı ve çalıştığı çağın, sadece tarihsel olarak değil, kavramsal olarak da bizimkinden uzak olduğu açıktır. Rus Devrimi'nin bırakın yıkılmasını, tam bir totaliter topluma dönüştüğünü de göremeden öldü. Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki antiemperyalist devrimleri görece kadar yaşamadı. Marx'ın düşüncelerini sonraki kuşakların çok daha enine boyuna kavramalarını kolaylaştıran yazılarının sırayla yayımlanmasından da önce öldü. İktisadi ve Felsefi Elyazmaları 1844 ile Grundrisse'nin bulunuşu ve son on yılında teknolojik açıdan gelişmiş toplumlar üzerine yazdıkları... bunların hepsi ileriki yıllarda kendilerinden söz ettirecekti. Ancak Rosa Luxemburg, yaşadığı zamanın tarihsel ve kavramsal sınırlamalarına karşın, bugün çok farklı koşullarda olsak da, bize seslenen bir devrim ve özgürlük kavramı geliştirdi.

Onun sosyalist demokrasi ile insanın kurtuluşuna öngörülü bağlılığı, bürokrasiye, aşırı merkezizetçiliğe ve seçkinciliğe şiddetle karşı çıkışı, kapitalizm ile mücadeleyi parçalı reformlara ya da gerici eğilimlerle ilkesiz uzlaşılara indirgeyerek daraltanlara karşı sürekli bir meydan okumadır. Çalışması daha derin bir demokrasiye, insanlı bir geleceğe dayanan, her iki

otoriterlikten de kurtulmuş bir sosyalist demokrasiye duyulan gereksinmeyi ve kapitalist demokrasinin kısıtlı ufkunun ötesine geçen her girişimin sonunun zorunlu olarak karışıklık ve totaliterlik olacağı savını seslendirir.

Öte yandan, işçi sınıfı kadınlardan sömürge yönetiminin barbarlığına uğrayanlara kadar, küresel kapitalizmin egemenliğinden en çok acı çekenlerle özdeşleşmesi gibi, savaş ve emperyalizme yönelttiği eleştiri de yankılanmayı sürdürmektedir.

Bugünkü durumumuza bakıldığında, kuşaklar arasında kötü bir kopuşa göz yumamayız, en azından Rosa Luxemburg gibi böylesine tarihsel bir figürün katkılarını soğurmak ve yeniden düşünmek söz konusu olduğunda. Bu anlamda, onun kaleminden çıkan son sözcükler, bugünü de yazıldıklarını da her zamanki kadar yüksek sesle haykırmaktadır: **“Vardım, varım, var olacağım!”**